

УДК 378.016–057.212:34

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Ковальова В. В.

У статті обґрунтовано необхідність формування правової компетентності майбутнього менеджера. Проаналізовано стан вирішення проблеми у сучасній теорії та практиці психолого-педагогічної науки. Розкрито структуру та функції правової компетентності майбутнього фахівця в сфері управління.

На підставі аналізу наукової літератури з'ясовано, що в дослідників відсутня єдність поглядів на зазначену проблему, а також неоднозначно трактується поняття "компетентність" та підходи до вирішення проблеми формування правової компетентності в майбутніх менеджерів. На основі аналізу наукових праць з'ясовано, що правова компетентність є важливою складовою професійної компетентності майбутнього менеджера. З урахуванням вимог сучасних підходів виокремлено взаємозумовлені компоненти правової компетентності менеджера когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний (поведінковий).

Ключові слова: компетентність, правова компетентність, структура правової компетентності менеджера.

В статье обоснована необходимость формирования правовой компетентности будущего менеджера. Проанализировано состояние решения проблемы в современной теории и практике психолого-педагогической науки. Раскрыта структура и функции правовой компетентности будущего специалиста в сфере управления.

На основании анализа научной литературы установлено, что у исследователей отсутствует единство взглядов на указанную проблему, а также неоднозначно трактуется понятие "компетентность" и подходы к решению проблемы формирования правовой компетентности у будущих менеджеров. На основе анализа научных работ установлено, что правовая компетентность является важной составляющей профессиональной компетентности будущего менеджера. С учетом требований современных подходов выделены взаимобусловлены компоненты правовой компетентности менеджера: когнитивный, мотивационно-ценностный, деятельностный (поведенческий).

Ключевые слова: компетентность, правовая компетентность, структура правовой компетентности менеджера.

In the article the author grounds the necessity of legal competence formation among future managers. The solution of the problem is analyzed in the modern theory and practice of psychology and pedagogy. The structure and function of the legal competence is revealed for the future specialist in the field of management.

In the analysis of scientific literature it is elucidated that researchers do not share vision on the issue, and the concept of "competence" is ambiguously interpreted as well as approaches to the issue of future managers' legal competence. The analysis of scientific works shows that legal competence is an important component of future manager's professional competence. Taking into account the requirements of modern approaches, components of manager's legal competence are singled out, such as cognitive, motivational-value and operating (behavioral).

Key words: competence, legal competence, structure of manager's legal competence.

Постановка проблеми. Сучасні процеси демократизації суспільства, становлення України як незалежної держави, фундаментальне оновлення законодавства, необхідність посилення захисту прав і свобод громадянина в умовах ринкової економіки радикально змінили соціальне значення правових знань для майбутнього фахівця. Правова освіта набуває особливого значення для формування правової

культури і правосвідомості особистості, її вмінь легальними засобами правомірно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях. Правова підготовка кожної особи стає обов'язковим складником її професійної компетентності. Для того, щоб вирішити завдання, зумовлені як сучасним розвитком світової цивілізації, так і особливими потребами нашої держави, необхідні нові підходи як до змістового, так і до теоретико-методологічного аспектів правової підготовки студентів вищих навчальних закладів – майбутніх менеджерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість правової освіти і правового виховання особистості, їх державне значення і необхідність для кожного громадянина спричинили появу багатьох наукових розвідок, у яких висвітлено:

- формування правової культури та правової свідомості майбутнього педагога (Г. Васянович, М. Городиський, І. Дарманська, Я. Кічук, Л. Мацук, М. Подберезський, І. Романова, Н. Яковлева та ін.);

- формування правової культури і правосвідомості у сфері органів внутрішніх справ (В. Безбородий, П. Білий, С. Кунгожинов, А. Морозов, В. Темченко);

- формування правосвідомості особистості військовослужбовців-прикордонників України (В. Царенко);

- формування правової компетентності студентів (С. Воєводін, С. Гурін, Я. Кічук, О. Панова, Н. Саприкіна, І. Серяєва, О. Черемісіна та ін.).

У контексті професійної підготовки менеджерів відповідно до вимог сьогодення значний інтерес становлять праці Л. Батченко, М. Гриньової, М. Захарова, Л. Карашук, О. Мармази, Є. Павлютенкова та ін.

Проте сьогодні рівень правових знань, умінь та навичок громадян не повною мірою задовольняє потреби розвитку правової держави. Сучасному суспільству необхідний соціально активний, творчий, юридично грамотний менеджер, який розуміє соціальну цінність права та позитивно ставиться до прав своїх підлеглих. Правова компетентність стає однією з провідних складових професійної компетентності менеджера, що дозволяє характеризувати його як успішного суб'єкта управлінської діяльності.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності та структури правової компетентності менеджера.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що поняття "компетентність" давно використовується у філософській, педагогічній, психологічній, управлінській і правовій літературі, однак підвищений інтерес до нього виявляється лише останнім часом.

А. Хуторський розглядає компетентність як процес володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності [6, с. 5].

За визначенням В. Ландшеєра, "компетентність – це властивість особистості, яка володіє знаннями, досвідом в тій чи іншій галузі, що дозволяють використовувати його у змінних умовах; готовність особистості щодо вирішення певних професійних завдань [7, с. 32].

Д. Равен вважає, що "компетентність – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії" [10, с. 6]. На його думку, компетентність передбачає наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організувати інших людей для досягнення поставлених цілей, готовність оцінювати й аналізувати наслідки своїх дій.

Узагальнюючи теоретичні напрацювання науковців, можна стверджувати, що найчастіше компетентність розглядається як певний рівень інтегрування знань, умінь, навичок, досвіду та особистих якостей фахівця, який забезпечує ефективність і якість виконуваної ним професійної діяльності.

Однією з провідних компетентностей у професійній діяльності менеджера організації є його правова компетентність, оскільки її сформованість надає особистості можливість вільно орієнтуватись у правових явищах, визначати правові причинно-наслідкові зв'язки, виділяти та розрізняти правові відносини людини з

суспільством та навколишнім середовищем, приймати обґрунтовані життєві та професійні рішення і здійснювати їх відповідно до законодавчих норм.

Зазначимо, що феноменологія правової компетентності особистості досліджується сучасними дослідниками (В. Варуков, Т. Волох, О. Панова, В. Персицька, В. Олейник), однак залишає свою дискусійність, особливо в контексті проблематики вищої школи.

Щодо правової компетентності менеджера С. Гурін розглядає її як особистісну якість, що передбачає знання і виконання ним соціальних норм і правил поведінки, які санкціонуються або встановлюються державою відповідно до його прав, обов'язків і повноважень [2].

Вивчаючи феномен правової компетентності, І. Кейзер визначає це явище як діяльність "такої якості, за якої настає її відповідність виробленим в правовій сфері цінностям, узгодженість поведінки з правовими нормами, включаючи в себе використання, дотримання і виконання приписів правових норм, у результаті чого відбувається постійне збагачення системи правових культурних цінностей і подальший гармонійний розвиток самої людини" [8].

Звертаючи увагу на широкий спектр досліджуваного поняття, наголосимо на визначенні, яке надане Н. Сокол, згідно з яким правова компетентність може розглядатися як "сукупність правових знань, переконань, установок особистості, які реалізуються у процесі праці, спілкування, поведінки, а також ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства" [8].

В. Ситянін трактує правову компетентність як "здатність здійснювати конкретну практичну науково-педагогічну діяльність на правових засадах, глибоких знаннях законів і нормативних актів" [11, с. 104].

Я. Кічук називає правову компетентність складником професійної компетентності фахівця, підґрунтям якої виступають знання особистості та її досвід поведінки у правовій сфері життєдіяльності, виявом якої є спроможність орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних із правовими відносинами [3].

М. Горбушина визначає правову компетентність, зокрема спеціаліста соціальної роботи, як сукупність якостей, що відображають ступінь кваліфікації, рівень правових знань, умінь, навичок, готовності та здібностей, пов'язаних зі здійсненням комплексу заходів щодо правової підтримки й захисту населення [1, с. 11].

У ході наукового пошуку нами з'ясовано, що правова компетентність – це складне особистісне утворення, яке проявляється, розвивається і реалізується у вирішенні певного комплексу навчальних, професійних та інших завдань.

Конструктивним для нашого дослідження є визначення правової компетентності особистості, запропоноване Д. Ключковою. "Правова компетентність – це єдність правових знань, які містять у собі систему ціннісних орієнтацій в економічних, політичних, соціальному напрямках громадського життя, які відображають правову дійсність, глибокі теоретичні знання та практичні уміння, спрямовані на створення стимулюючих умов з попередження та усунення протиправної поведінки у суспільстві" [4, с. 50].

З точки зору системного підходу правова компетентність менеджера являє собою сукупність структурних й функціональних компонентів, які знаходяться у взаємозв'язку й взаємозалежності між собою.

Як інтегративна якість фахівця, за переконанням В. Ситяніна, правова компетентність проявляється в умінні спиратися на нормативну базу при реалізації науково-викладацької діяльності; у розумінні правових принципів діяльності всіх учасників освітнього процесу у ВНЗ і способів правового регулювання їх відносин; у ціннісному ставленні до права як до обов'язкової складової науково-педагогічної діяльності; готовності і здатності захищати і впроваджувати правові відносини в професійній діяльності [11].

Вивчаючи феномен правової компетентності менеджера, С. Гурін стверджує, що вона є інтегрованим утворенням, складниками якого є такі компоненти: а) правова освіченість як сукупність знань з проблем права; б) правова спрямованість як сукупність ставлень до права як соціальної, державної та особистісної цінності й зумовлює потребу постійно отримувати, розширювати арсенал засобів визначення та вирішення правових проблем; в) правова готовність як наявність умінь з вирішення конкретних правових питань [2].

Розробляючи й осмислюючи структуру правової компетентності менеджерів, Я. Кічук представляє даний феномен як єдність п'ятих компонентів:

- особистісного (мотивація вибору правомірних варіантів поведінки);
- гносеологічного (правові знання);
- операційного (пізнавальні і практичні уміння поводитися у сфері правового регулювання);
- процесуального (технологічні аспекти законотворчої діяльності);
- оцінювального (комплекс ставлень особистості до порушень законності і правопорядку) [3].

Д. Коваленко, розглядаючи сутність і структуру правової компетентності інженера-педагога, виокремила наступні взаємозумовлені компоненти:

- когнітивний (правова освіченість, поінформованість);
- особистісно-ціннісний (сформована правова позиція як потреба чи усвідомлена необхідність дотримуватися правових норм і застосовувати їх у фаховій діяльності; професійно-правові орієнтації, мотиви професійно-правової діяльності у фаховій сфері; особистісні характеристики (законотворчість, ретельність, правосвідомість, відповідальність тощо);
- діяльнісний (вміння і навички керуватися правовими знаннями в суспільному і професійному житті, активно використовувати їх під час виконання професійних функцій) [5].

Для нашого дослідження викликає інтерес праця В. Олійника [9], в якій він визначив основні складові правової компетентності: правову освіченість (сукупність знань з проблем права); правову спрямованість (сукупність ставлень до права як соціальної, державної та особистісної цінності, що зумовлює потребу постійно отримувати, розширювати арсенал засобів визначення та вирішення правових проблем); правову готовність (наявність умінь з вирішення конкретних правових питань).

На підставі проведеного аналізу праць науковців про сутність і структуру правової компетентності, фахівців різних галузей можна зробити висновок про виокремлення одних і тих же компонентів, які, однак, автори можуть називати по-різному відповідно до своєї інтерпретації.

Узагальнюючи дослідження науковців, констатуємо, що основними складовими правової компетентності менеджера є (рис. 1):

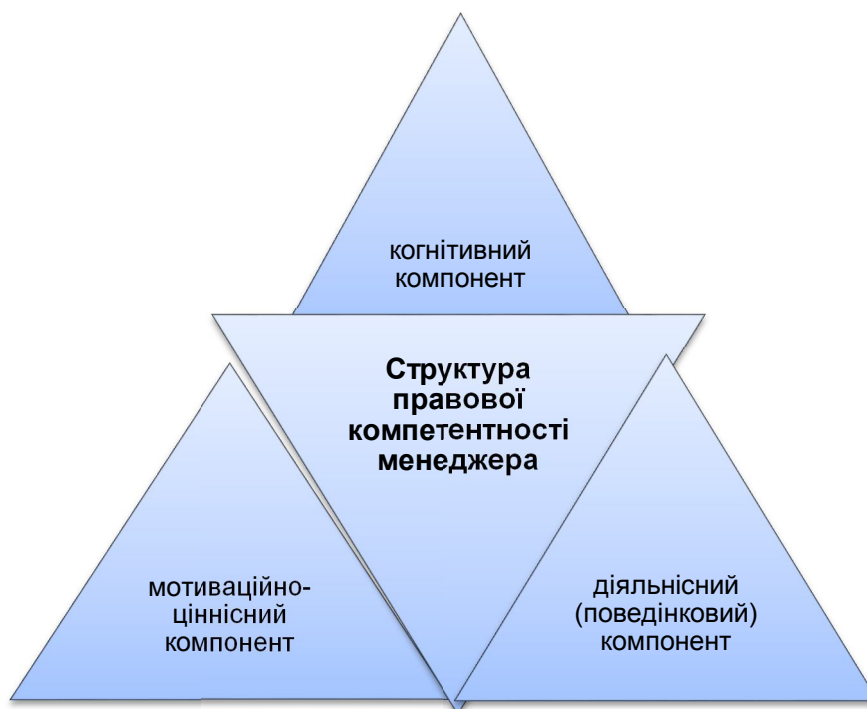

Рис. 1. Структура правової компетентності менеджера організації

Когнітивний компонент передбачає знання фундаментальних основ трудового права, теорії управління персоналом, причин виникнення трудових спорів; розуміння структури правової діяльності в управленні працівниками.

Мотиваційно-ціннісний компонент – включає в себе систему соціально-правових цінностей, що мотивують менеджера на діяльність у рамках правового поля і формують позитивне відношення до неї. Даний компонент характеризує наявність ціннісних орієнтацій менеджера і відображає його професійно-особистісну зацікавленість у дотриманні правових норм у своїй діяльності.

Діяльнісний (поведінковий) компонент включає комплекс правових умінь менеджера здійснювати управлінську діяльність, адекватно орієнтуватися в правовій сфері життя. При цьому важливою умовою ефективності діяльності менеджера є співпадання цілей і задач з активною особистісною позицією керівника.

У ході наукового пошуку нами з'ясовано функції правової компетентності менеджера (рис. 2):

Рис. 2. Функції правової компетентності менеджера організації

Пізнавальна функція правової компетентності менеджера спрямована на забезпечення злагодженого й ефективного функціонування всіх елементів правової системи. Вона дозволяє не тільки здійснювати правове спілкування між громадянами, але й регулювати їх взаємовідносини в правовій сфері. Реалізація даної функції забезпечує підпорядкування людей у їх діяльності певним правилам, взаємність прав і обов'язків у правових відносинах.

Правосоціалізаційна функція правової компетентності менеджера розкривається через призму формування правових якостей людини. Важливе значення в цьому належить заходам щодо організації юридичного всеобучу підлеглих, надання юридичної допомоги, активізації процесів самовиховання особистості.

Ціннісно-нормативна функція проявляється в різних явищах і фактах, які набувають ціннісного значення, відображаються в людських вчинках.

Праворегулятивна функція спрямована на забезпечення стійкого, злагодженого й ефективного функціонування усіх елементів правової системи.

Комунікативна функція включає загальні знання менеджера про комунікаційні процеси, володіння іноземними мовами; уміння організувати такі сучасні форми взаємодії, як робота в команді; готовність до управління установою як відкритою системою.

Таким чином, правова компетентність менеджера організації представлена сукупністю функцій і структурних компонентів, виступає як інтегрована якість особистості, передумова ефективної управлінської діяльності.

Література

1. Горбушина М. В. Аспекты формирования правовой компетентности студентов специальности "Социальная работа" в условиях вуза / М. В. Горбушина // Казанский педагогический журнал. – 2007. – № 3. – С. 10–16.
2. Гурин С. В. Формирование правовой компетентности будущего учителя в учебно-воспитательном процессе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Гурин С. В. ; Мурманский гос. пед. ун-т. – М., 2004. – 22 с.
3. Кічук Я. В. Деякі тенденції розвитку правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах сучасної університетської освіти [Електронний ресурс] / Я. В. Кічук. – Режим доступу: <http://www.e-lib.zakdu.edu.ua/index2.php>. – Назва з екрана.
4. Клочкова Д. М. Теоретичні основи формування правової компетентності в майбутніх учителів / Д. М. Клочкова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – Ч. I, № 10 (221). – С. 43–54.
5. Коваленко Д. В. Професійно-правова компетентність майбутнього інженера-педагога як результат професійно-правової підготовки фахівця / Д. В. Коваленко // Наукові записки. Серія "Педагогіка". – 2015. – № 1. – С. 69–74.
6. Краевский В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 3–10.
7. Ландшеер В. Концепция "минимальной" компетентности / В. Ландшеер // Перспективы: вопросы образования. – 1988. – № 1. – С. 32–38.
8. Огородничук И. А. Диагностика уровней правовой компетентности / И. А. Огородничук // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 2008. – С. 225–228.
9. Олійник В. В. Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Олійник В. В. ; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
10. Равен Д. Педагогическое тестирование : проблемы, заблуждения, перспективы / Д. Равен ; пер. с англ. – М. : Когито-Центр, 1999. – 124 с.
11. Ситянін В. В. Формування правової компетентності науково-педагогічних працівників як потреба розвитку сучасного суспільства / В. В. Ситянін // Вісник післядипломної освіти. – К. : Університет менеджменту освіти АПН України, 2007. – Вип. 5. – С. 103–113.